

УДК 069:94(477.83-25)“1945/1959”:001.8–051 І. Свешніков

ІГОР СВЕШНІКОВ ТА ЛЬВІВСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ МУЗЕЙ (1945–1959 РОКИ)

Катерина ЮХИМЧУК

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail:katya.uki91@gmail.com*

Ігоря Свешнікова (1915–1995) можна, безсумнівно, віднести до когорти представників західноукраїнської інтелігенції ХХ ст., котрі зробили вагомий внесок у розвиток української науки та культури. Вчений у науковому світі відомий як археолог, історик, краєзнавець, нумізмат, проте важливим напрямом його діяльності була також музейна робота. Адже розпочав свою наукову кар'єру перш за все як музейний працівник.

У дослідженні розглянуто діяльність І. Свешнікова впродовж 1945–1959 рр. в одному із провідних музеїв України – Львівському історичному музеї. Окрему увагу зосереджено на основних моментах формування вченого як музеєзнавця. Очоливши відділ історії первісного суспільства, науковець брав активну участь у відновленні роботи музею після війни. Головними здобутками його діяльності за цей період стали: впорядкування фондів відділу історії первісного суспільства; формування експозицій музею; поповнення колекцій завдяки проведенню самостійних археологічних досліджень музею, які було розпочато у 1952 р. з ініціативи дослідника та інших співробітників.

Розгляд музейної діяльності І. Свешнікова дає можливість оцінити внесок вченого у відновлення Львівського історичного музею та його становлення у післявоєнний час, а також розкрити один із аспектів наукових здобутків археолога.

Ключові слова: Ігор Свешніков, музеолог, Львівський історичний музей, археологічні розкопки, експозиція.

У 2015 р. виповнюється 100 років від дня народження та 20 років від часу смерті Ігоря Кириловича Свешнікова (19 жовтня 1915 р. – 20 серпня 1995 р.) – відомого українського археолога, історика, музеолога, краєзнавця. Знаний перш за все як один із провідних спеціалістів з археології періоду енеоліту та доби бронзи, дослідник городищ княжого часу та козацьких старожитностей, за своє життя він зробив вагомий внесок у розвиток археологічної науки ХХ ст. Проте серед його заслуг, поряд із науковими досягненнями, варто виокремити музейну

200 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2015. Випуск 19 та пам'яткоохоронну діяльність, яка стала не меншим здобутком у науковій кар'єрі археолога.

Відзначимо, що впродовж останніх років дослідники приділяли значну увагу висвітленню наукової та публіцистичної діяльності ученого, його біографії. Це стосується публікацій, що належать перу його колег-співробітників, учнів або тих, кому доводилося особисто знати українського археолога [Булига, Пономарьова, 2005; Гупало, 2005; Макеев, 2005; Мацкевий, 1998; Мерперт, 1998; Нікольченко, 2005; Пономарьова, 2001]. Однак, незважаючи на здобутки науковців у вивченні творчого доробку І. Свешнікова, поза межами досліджень, фактично, залишилася діяльність ученого як музейника. Зокрема, його 14-річна робота у Львівському історичному музеї (далі – ЛІМ), участь у формуванні Археологічного музею Львівського університету, музею-заповідника “Поле Берестецької битви”, діяльність та успіхи у справі охорони та збереження археологічних пам'яток, у тому числі й національного значення.

Метою цього дослідження є розгляд діяльності вченого під час його роботи у ЛІМі (1945–1959 рр.): аналіз етапів формування І. Свешнікова як музеєзнавця, опис його праці; акцентування здобутків у розвитку музейної справи цієї установи.

Джерельною базою для висвітлення цих питань слугували документи та матеріали фонду Р–2591 (Історичний музей) Державного архіву Львівської області: протоколи засідань працівників, звіти відділів та музею, плани роботи відділів музею, довідки про роботу музею [Протокол засідання... (21.03.1949 р.), оп. 1, спр. 7, 34 арк.; Звіт про роботу... за 1944 р., оп. 1, спр. 7, 34 арк.; Звіт про роботу... за 1945 р., оп. 1, спр. 13, 83 арк.; Звіт про роботу... за 1951 р., оп. 1, спр. 13, 83 арк.]; фондів Архіву Львівського історичного музею: книги наказів, інвентарні книги [Інвентарна книга..., т. 5; Книга наказів ЛДІМу, 1944–1951 рр.; Книга наказів ЛДІМу, 1951–1959 рр.], а також опубліковані спогади І. Свешнікова [Свешніков, 2008].

Розгляд музейної діяльності вченого доцільно розпочати з моментів формування його як музеєзнавця, адже свою цікавість до музейної справи Ігор Свешніков проявив ще з юнацьких літ. За час навчання у гімназії м. Дубна (1930–1935 рр.) майбутній археолог часто навідувався до так званого красназавчого музею з невеликою збіркою старовинних речей у Дубенській ратуші, де із задоволенням допомагав директорів музею Мечиславу Шульмінському впорядковувати зібрані старожитності [Гупало, 2005, с. 7]. Саме там, як згодом зазначав у своїх спогадах Ігор Кирилович, “відбулася його перша зустріч із музеєм, і відтоді поняття про музей в його уяві пов'язалось із місцем, де зберігаються наочні сліди минулого” [Свешніков, 2008, с. 4]. У подальшому така співпраця завершилася призначенням у 1939 р. юного дослідника, на той

час вже студента юридичного та гуманітарного факультетів Львівського університету, завідувачем відділу археології Дубенського краєзнавчого музею на громадських засадах [Свешніков, 2008, с. 5]. Це дало змогу І. Свешнікову надалі вдосконалювати свої навички у музейній справі.

Необхідні у музейній роботі ази з реставрації та систематизації артефактів І. Свешніков здобув також під час навчання в університеті¹. Зокрема, під час проходження восени 1938 р. обов'язкової тритижневої практики із консервації та реставрації речей у лабораторії Міського музею старожитностей Червенської землі². Ця робота настільки захопила молодого науковця, що фактично до червня 1939 р. він щоденно з'являвся у музеї. Керували практикою Ірена Сібек, кустош (хранитель) музею, та ад'юнкт³ кафедри археології Маркіян Смішко, інколи консультував професор Леон Козловський [Свешніков, 2008, с. 7]. Згодом у своїх спогадах дослідник згадуватиме: “Я із захопленням займався музейною роботою. Мене приваблювала можливість безпосереднього контакту із старовинними речами, повернення їм первісного вигляду, пізнання особливостей предметів різних епох. За речами бачились цілі покоління далеких предків з їх працею, життям, турботами і радощами” [Свешніков, 2008, с. 7].

¹ У 1935 р., закінчивши Дубенську гімназію, І. Свешніков склав конкурсні іспити на юридичний факультет Львівського університету. Незабаром, захопившись лекціями і літературою з археології, він висловив прохання одночасно студіювати археологію в Університеті. У 1938 р. з дозволу ректора університету, професора Яна Чекановського, майбутній учений став також студентом гуманітарного факультету, зі спеціалізацією з археології. У зв'язку з початком Другої світової війни у 1939 р. йому довелося припинити навчання в Університеті та на цей період перейти на вчительську роботу в с. Хотин (Радивилівського району Рівненської області). Проте, щоб не полишати здобутого, археолог записався до новоствореного у Львівському університеті історичного факультету (форма екстерну), який раптово припинив роботу в 1941 р. Втретє І. Свешніков розпочав заочне навчання на історичному факультеті Львівського університету у 1945 р. У 1950 р. він завершив навчання, здобувши диплом про вищу освіту [Юхимчук, 2014, с. 248].

² Керівництво Львова для утвердження давніх прав Польщі на місто і його довколишні території вирішило відкрити у 1940 р. Міський музей старожитностей Червенської землі у колишньому палаці Бесядецьких (пл. Галицька, 10). Ця установа, фактично, стала одним із перших на Заході України спеціалізованих археологічних музеїв із науково організованою експозицією. Передбачалося створити музей із трьох відділів – антропологічного, археологічного та етнографічного; для кожного відділу призначено кадрових консультантів (професорів університету): антрополога Яна Чекановського, археолога Леона Козловського й етнографа Адама Фішера. Директором музею призначено О. Чоловського. У зв'язку з початком Другої світової війни музей так і не відкрили [Свешніков, 2008, с. 7; Терський, 2013, с. 146].

³Ад'юнкт – помічник професора у західноєвропейських університетах, посада вища за асистента, нижча за доцента.

Під час проходження практики в Музеї старожитностей Червенської землі І. Свешніков разом із науковцями Музею Наукового товариства імені Шевченка (далі – НТШ), зокрема, Р. Герасимуком та Добрянським чистив, реставрував кераміку, консервував металеві речі, серед яких були предмети з розкопок знаного українського археолога Ярослава Пастернака (1892–1969) у Галичі [Ситник, 2006, с. 118]. У 1939 р. він також допомагав І. Сівець створювати експозицію музею, яка охоплювала період бронзової доби та ранньозалізного віку [Зарубій, 2009, с. 153]. Варто зазначити, що зібрання Музею старожитностей Червенської землі у подальшому стало основою колекції відділу археології ЛІМу. Тому з початком роботи у ЛІМі, частина археологічної колекції була йому достатньо знайома.

Фото 1. Ігор Свешніков, 1933 р.

Варто також згадати про значне зацікавлення молодого археолога музеями Львова в період його навчання. Ставши 1939 р. співробітником Дубенського музею, він отримав посвідчення, яке давало йому право безкоштовно відвідувати усі музеї, що входили до Асоціації польських музеїв. Тому, не втрачаючи можливості, весну 1939 р. дослідник провів оглядаючи експозиції Львівської картинної галереї, Музею князів Любомирських, Палацу мистецтва, Музею графів Дідушицьких, Музею Наукового товариства імені Шевченка, Національного музею імені короля Яна III та інших [Свешніков, 2008, с. 6]. Така зацікавленість ученого відіграла важливу роль у сприйнятті основних принципів побудови музейної експозиції, які у подальшому виявилися корисними під час роботи у ЛІМі.

Свою діяльність у Львівському державному історичному музеї Ігор Свешніков розпочав 1945 р. доволі спонтанно, і, можна навіть сказати, випадково. У березні цього ж року райвійськкомат у смт Козин Рівненської області відправив його до Львова для обстеження та можливої операції у шпиталь по вул. Раппопорта [Гупало, 2005, с. 9]. Під час цього візиту Ігор

Кирилович зустрівся з давнім приятелем по університету Казимиром Журовським⁴, який працював у Львівському історичному музеї. У зв'язку з репатріацією поляків, бажаючи виїхати у Польщу, К. Журовський шукав заміну на свою посаду завідувача відділу історії первісного суспільства, яку й запропонував І. Свешнікову. Як згадував сам дослідник: “Про таке я не міг мріяти через відсутність закінченої вищої освіти та радянського паспорта, якого я не мав як житель сільської місцевості” [Свешніков, 2008, с. 11]. Та це не стало перешкодою. У середині травня 1945 р., залишивши свою сім'ю у Хотині, І. Свешніков переїхав до Львова. Наказом від 20 травня 1945 р. він був прийнятий на посаду старшого наукового співробітника та невдовзі призначений завідувачем відділу історії первісного суспільства, де водночас став єдиним його працівником [Свешніков, 2008, с. 11].

Фото 2. Ігор Свешніков, 1945 р.

⁴ Казимир Юзеф Журовський (1909–1987) – археолог, професор Познанського та Торунського університетів, доктор філософії. Навчався на гуманітарному факультеті Львівського університету (1938); у 1938–1939 рр. працював молодшим асистентом кафедри праісторії, 1940 р. – старшим лаборантом кафедри історії матеріальної культури й археології Львівського університету. У 1940–1941, 1944–1945 рр. – завідувачем відділу археології (історії первісного суспільства) Львівського історичного музею. У 1945 р. переїхав у Польщу, працював науковим співробітником Варшавського державного історичного музею; у 1945–1947 – завідувачем Міського музею в Забжу. З 1948 р. – співробітник Інституту досліджень стародавньої історії, 1951–1953 рр. – викладач, доцент, у 1956–1976 рр. – завідувач, професор кафедри загальної та польової археології, у 1976–1979 рр. – директор Інституту археології та етнографії Торунського університету. У 1966–1969 рр. – професор, завідувач кафедри праісторії та ранньосередньовічної археології Познанського університету. Наукові інтереси: культури бронзового віку Подністер'я, ранньосередньовічна археологія Великопольщі, початки польської держави П'ястів [Погоральський, 2011, с 502].

Друга світова війна негативно вплинула на стан музейної справи у Львові. Історичний музей, переживши великі втрати в часи війни, майже припинив свою науково-дослідну діяльність. У післявоєнний час, згідно з проведеною інвентаризацією наприкінці 1944 р., у фондах установи налічувалося всього 8 832 одиниці збережень з археології [Гула, 2008, с. 315]. В окремих збірках можна було недорахуватися частини експонатів, які безслідно зникли або ж були вивезені за кордон. Значна частина археологічних колекцій, насамперед, кераміка, залишалася необлікованою. У вересні 1944 р. із встановленням радянської влади ЛІМ було повернуто до передвоєнної структури і, незважаючи на те, що війна ще продовжувалася, працівники музею взялися до його відновлення. Казимир Журовський, завідувач відділу “Історії первісного суспільства”, одразу ж розпочав роботу з відновлення експозиції [Зарубій, 2009, с. 158]. На зборах працівників музею 25 вересня 1944 р. він зазначав, що вже “перевірено списки фондів археології і складено опис експонатів, вивезених німцями, розпочата підготовка до інвентаризації фондів та експозиції. Потрібна допомога в підготовці експозиції” [Звіт про роботу... за 1945, оп. 1, сп. 7, арк. 9]. Проте через його виїзд у квітні 1945 р. до Польщі експозиція так і не була цілком сформована і потребувала ще багатьох доопрацювань. Про стан залишеного відділу І. Свешніков у своїх спогадах зазначав: “Я одержав велике, але зовсім не впорядковане господарство. Правда, Журовський перед від’їздом в основному побудував експозицію відділу, але по всіх кутках стояли дослівно забиті археологічним матеріалом шафи, де єгипетська мумія лежала поруч із палеолітичним крем’яним рубилом і горщиком бронзової доби невідомого походження. Археологічні речі були розкидані по всьому музею в обох його будинках. На четвертому поверсі Чорної кам’яниці, призначеному під експозицію Київської Русі, вітрин ще не було, експонати лежали на підлозі, а серед давньоруських речей валялись крем’яні знаряддя і скіфські акинаки. Це вимагало негайної роботи по викинненню експозиції та впорядкуванню фондів...” [Свешніков, 2008, с. 11]. Тому одразу із

Фото 3. Ігор Свешніков, 1950-і роки.

прийняттям його на посаду старшого наукового співробітника дослідник розпочав роботу над збиранням і впорядкуванням матеріалу, його класифікацією та побудовою експозиції.

20 липня 1945 р. експозицію відділу археології, Київської Русі та Галицько-Волинського князівства відкрили для публічного огляду [Звіт про роботу... за 15.08.1945 р., оп. 1, спр. 13, арк. 1]. Відділ археології не мав власного окремого приміщення, тому експозиція частинами розміщувалася на другому та третьому поверхах Чорної кам'яниці (пл. Ринок, 4) [Крутоус, 2000, с. 12]. Виставкові зали підвідділів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, впорядковувати які І. Свешнікову допомагали його колеги Л. Стрепетова та З. Володченко, розташовувалися на четвертому поверсі цього ж будинку [Зарубій, 2009, с. 159]. У 1947 р. в розпорядження музею перейшли будинок на пл. Ринок, 24 та нижній і верхній поверхи будинку на пл. Ринок, 5, де розмістили реставраційну майстерню та фондосховище [Свешніков, 2008, с. 19]. Така розпорошеність експозиції приносила значні незручності співробітникам відділу. Проте більше клопотів завдавали демонтаж, перенесення експозиції, зміна її побудови, які доводилося декілька разів робити на вимогу окремих постанов, зокрема партійних. Особливо активно це можна було спостерігати після 1950 р., коли один за одним посипалися накази “про впорядкування фондів відповідно до профілю музею” [Крутоус, 2000, с. 14]. У звіті відділу первісного суспільства за 1951 р. Ігор Кирилович зазначав: “У зв’язку із вимогами державної Комісії – обґрунтувати кожен тему відповідними положеннями класиків марксизму-ленінізму та виконуючи постанови ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б) з ідеологічних питань, у 1951 у відділі первісного суспільства було докорінно перебудовано всю експозицію, ... розроблено окрему вступну тему “Класики марксизму-ленінізму про первісне суспільство та про історію взагалі”, окремі експоновані теми пояснено відповідними положеннями” [Засідання працівників... (1951 р.), оп. 1, сп. 7, арк. 54–57]. Було також розроблено та експоновано нові підтеми: “Мисливство на нижчому та середньому ступені варварства”, “Найдавніше землеробське поселення в західних областях УРСР”, “Землеробсько-скотарські племена трипільської культури на території західних областей УРСР”, спеціально для шкільних екскурсій було побудовано виставку Стародавній Схід, Єгипет, Рим [Засідання працівників... (1951 р.), оп. 1, сп. 7, арк. 57].

Отже, співробітникам музею доводилося по-новому переглядати сталі історичні концепції, складати новий тематико-експозиційний план та знову працювати над експозицією в світлі радянських вимог, пов’язаних з “вихованням нової людини комуністичного суспільства”. Востаннє за час діяльності у музеї перебудову експозиції археолог зробив у 1956 р. Саме тоді завершили ремонт приміщень кам'яниці на пл. Ринок, 24, куди зусиллями І. Свешнікова, В. Савича,

Фото 4. Експозиція відділу первісного суспільства, побудована під керівництвом І. Сवेशнікова, 1955–1956 рр.

З. Володченко, І. Величка остаточно було перенесено експозицію відділу первісного суспільства та історії України феодального періоду, де вона перебуває і до сьогодні [Крутоус, 2000, с. 12]. Відповідно до нової експозиції Ігор Кирилович склав новий путівник [Львівський державний історичний музей...: путівник, 1958].

Усвідомлюючи, що незначна частина матеріалів формуватиме постійну експозицію, одночасно з роботою над побудовою експозиції І. Сवेशніков розпочав облікувати, інвентаризувати та каталогізувати музейні колекції. Фонди відділу йому довелося будувати, фактично, наново [Сवेशніков, 2008, с. 18]. У цій справі дослідникові доречним став попередньо набутий досвід роботи з археологічними колекціями у студентські роки. Іноді щодо питань інтерпретації чи датування археологічного матеріалу науковця консультували фахові

археологи: П. Єфіменко, Т. Пассек, М. Смішко, М. Тіханова, В. Даниленко, О. Черниш [Звіт про роботу... за 1949 р., оп. 1, спр. 13, арк. 19]. У жовтні 1947 р. згідно з наказом Міністерства культури стартувала повна переінвентаризація фондів музею, яку необхідно було провести у доволі короткий термін (до 1 квітня 1948 р.) [Книга наказів ЛДІМу, 1944–1951 рр., арк. 64]. І хоча роботу було завершено лише у жовтні 1948 р., такий поспіх негативно відобразився на якості її виконання. У цій нелегкій справі Ігорю Кириловичу допомагала Надія Корнійвна Кривоніс, яка з 1946 р. розпочала працювати у відділі історії первісного суспільства. Згідно з інвентаризацією фондова група “Археологія” налічувала 14 480 одиниць збереження, проте, як виявилось згодом, багато колекцій, переданих до Історичного музею 1940 р., так і залишилися неписаними до інвентарних книг [Зарубій, 2009, с. 160]. З квітня 1949 р. поступово почали повертати з Німеччини втрачені в роки війни речі, які теж потребували інвентаризації. Станом на 1950 р. у фонди Львівського історичного музею вдалося повернути з різних організацій та установ 61 предмет [Гула, 2008, с. 315].

Серед заслуг дослідника за час роботи у музеї, окрім організації експозиції та формування фондів відділу, варто виокремити його активну діяльність у справі розширення та інтерпретації археологічних збірок. У музейній документації 1945–1950 рр., зокрема у звітах про роботу відділів музею та звітах засідання музейних працівників, можна простежити постійні зауваження І. Свешнікова про необхідність ведення розкопок для збагачення фондів музею, проведення міжмузейного обміну або ж купівлі приватних колекцій [Протокол засідання... музею (21.03.1949 р.), оп. 1, сп. 7, арк. 40].

Головним недоліком експозиції відділу, на його думку, був однобічно представлений археологічний матеріал, отриманий переважно з досліджених у польський та австрійський часи могильників, який не висвітлював повної картини історії людського поселення [Протокол засідання... музею (9.04.1950 р.), оп. 1, сп. 8, арк. 44]. У 1946 р. для розширення археологічної збірки ЛІМу з ініціативи дослідника за 7 тис. крб. було закуплено колекцію старожитностей колишнього австрійського старости у м. Броди та Терехівля п. Крушинського, яку він зібрав на різночасових пам'ятках Бродівщини та поблизу с. Зеленче на Тернопільщині [Свешніков, 2008, с. 15]. Хронологічний діапазон знахідок сягав від трипілля до княжих часів. Було у збірці також кілька античних грецьких посудин, привезених із Криму. Однак такі поповнення траплялися вкрай рідко через постійний брак коштів, які йшли переважно на господарські потреби, зокрема ремонт музейних приміщень.

У подальшому формування збірок відбувалося здебільшого завдяки випадково виявленим речовим матеріалам та результатам археологічних робіт, які з 1946 р. в західноукраїнських землях активно розпочав Інститут археології

208 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2015. Випуск 19 АН УРСР [Гула, 2008, с. 315]. Частина здобутого матеріалу іноді потрапляла у фонди музею. Зокрема, завдяки старанням І. Свешнікова у фонди археології було передано матеріали (нуклеуси, відщепи, пластини, скребки, різці та ін.) з розкопок О. Черниша (1949 та 1950 рр.) у с. Бабин Кельменецького району Чернівецької області. Цінним експонатом в археологічній колекції музею стала кістяна палеолітична сопілка, яку також виявив О. Черниш у 1956 р. під час розкопок біля с. Молодове Чернівецької області [Гула, 2008, с. 315]. Відділ археології, окрім того, проводив міжмузейний обмін із Київським, Харківським, Нікопольським, Ужгородським музеями, завдяки чому станом на 1951 р. було одержано 276 археологічних експонатів [Звіт про роботу... за 1951 р., оп. 1, спр. 13, арк. 105].

Фото 5. Володимир Савич та Ігор Свешніков у приміщенні Львівського історичного музею, 1950-і роки.

Ще одним джерелом нових надходжень у фонди відділу первісного суспільства стали довгоочікувані археологічні експедиції ЛІМу, започатковані співробітниками музею у 1952 р. Цього ж року у відділ на посаду молодшого наукового співробітника прийшов Володимир Петрович Савич (1923–1995) [Книга наказів ЛДІМу, 1951–1959 рр., арк. 29], який згодом, після зміни І. Свешніковим місця праці, став завідувачем відділу. Їхня співпраця з Ігорем Кириловичем виявилася доволі плідною. Зокрема, в період з 1952–1959 рр. з їх ініціативи було проведено вісім самостійних археологічних науково-дослідних експедицій музею.

Уперше у 1952 р. археологічні дослідження проводили під керівництвом І. Свешнікова на кошти київського Інституту археології АН УРСР (в експедиціях якого дослідник вже брав участь) та ЛІМу на Тернопільщині, де археолог розкопав поселення ранньоскіфського часу у с. Сухостав поблизу Копичинців (Тернопільська область) [Свешніков, 1957, с. 106]. А вже восени 1953 р. І. Свешніков та В. Савич провели першу самостійну експедицію ЛІМу в ур. Загумінки та Гоева Гора поблизу с. Звенигород (Львівська область), де місця двох давніх кладовищ постійно нищили оранкою. Під час проведення розкопок на двох могильниках було виявлено багато поховань різних періодів (кам'яної і бронзової доби, перших століть нашої ери і княжого часу) та одержано цінні наукові матеріали [Свешніков, 2008, с. 33].

Фото 6. Розкопки могильника III–IV ст. поблизу с. Дитиничі. Археологічна експедиція ЛІМу, 1957 р.

Експедиції наступних двох років проводили знову у Звенигороді з участю працівників ЛІМу – І. Свешнікова, В. Савича, Г. Власової, З. Володченко, та співробітників Дубенського музею – В. Селедця та Є. Нефедовського [Археологічні роботи музею, 1959, с. 15]. Станом на 1954 р. фонди відділу було поповнено 80 предметами з археологічних розкопок у селах Звенигород і Болотня (Львівська область) та 200 предметами (культури лінійно-стрічкової кераміки, шнурової, комарівської, липицької культур) із розвідок у Львівській, Тернопільській та Чернівецькій областях; на городищі у Звенигороді знайдено косторізну майстерню XI–XII ст. [Звіт про роботу... за 1954–1955 рр., оп. 1, спр. 143, арк. 17].

Фото 7. Загальний вид розкопок поселення і могильника бронзової доби біля с. Здовбиця Здолбунівського району на Рівненщині, 1957 р.

У 1956 р. працювала Тернопільська експедиція за участі І. Свешнікова, Г. Власової та членів гуртка Львівської туристичної станції, яка провела розвідкові обстеження декількох археологічних пам'яток у басейні р. Серет на відтинку між м. Тербовля і с. Більче-Золоте Борщівського району Тернопільської області [Свешніков, 2008, с. 33]. У 1957–1958 рр. дослідження проводили на Рівненщині: у 1957 р. виявлено могильник III–IV ст. поблизу с. Дитиничі Дубнівського району (посудини з якого передали у Дубенський музей), а у 1957–1958 рр. проводили розкопки поселення та могильника початку бронзової доби у с. Здовбиці Здолбунівського району. Крім цього, у 1958 р. І. Свешніков та Г. Власова на місці, де було знайдено скарб, що потрапив у колекцію Історичного музею, дослідили сім курганів XI ст. поблизу с. Збуж Костопільського району [Свешніков, 2008, с. 34]. Музейна експедиція 1959 р. (І. Свешніков, Г. Власова, Г. Кос та В. Любочко) продовжила археологічні дослідження с. Звенигород, які виявилися доволі успішними: у західному пригороді міста відкрито культурний шар XI–XII ст. зі збереженими дерев'яними та шкіряними предметами, які поповнили фондову збірку музею. Проте значна частина комплексу так і залишилася у ґрунті через відсутність коштів на розширення розкопок [Свешніков, 2008, с. 34]. Згодом, через 23 роки, дослідник знову повернувся до досліджень давньоруського Звенигорода, який став одним із його найбільших відкриттів у науковій діяльності.

Загалом, проведені археологічні роботи з перспективним планом комплектування фондів значно збагатили археологічну колекцію музею. У результаті розкопок експозиція поповнилася матеріалом, що висвітлював історію культур бронзової доби, ранньозалізного віку та княжого часу на території західних областей України. Варто зауважити, що матеріал, який надходив у фонди ЛІМу, одразу вивчали, описували та систематизували, і вагома заслуга у цьому належала Ігорю Кириловичу [Гула, 2008, с. 315]. Станом на 1954 р. у фондовій групі “Археологія” вже налічувалося 27 012 одиниць збереження [Інвентарна книга..., т. 5].

У музейній діяльності Ігоря Свешнікова варто також виокремити його активну участь у науково-дослідній роботі музею. Окрім виконання звичної науково-популярної роботи музейного працівника, він постійно прагнув розпочати власні наукові дослідження. Тому не дивно, що через рік після приходу у музей, учений вже був учасником наукової археологічної конференції у Києві. У 1946–1947, 1950 рр. на запрошення львівського археолога Маркіяна Юліановича Смішка, з яким дослідник був знайомим ще з університету, він працював у археологічних експедиціях Львівського відділу Інституту археології АН УРСР у Львівській та Рівненській областях, в результаті чого з’явилися його перші наукові публікації [Свешніков, 1949; 1949а; 1952]. У 1953–1957 рр. протягом п’яти сезонів І. Свешніков на запрошення відомої дослідниці трипільської культури, професора Тетяни Сергіївни Пассек працював у складі експедиції московського Інституту історії матеріальної культури АН СРСР у Молдові [Свешніков, 2008, с. 33].

Під час своєї роботи в музеї археолог регулярно виступав із доповідями на різну наукову тематику на засіданнях вченої ради музею, неодноразово брав участь у конференціях в Києві, Москві, Ленінграді, публікував результати археологічних досліджень у наукових виданнях [Зарубій, 2009, с. 161]. У 1957 р. вийшла друком його брошура “Мегалітичні поховання на Західному Поділлі” [Свешніков, 1957а], яка започаткувала видавничу справу музею. Наступними у 1958 р. стали путівник по експозиції відділу та брошура “Підсумки дослідження культур бронзової доби Прикарпаття та Західного Поділля” [Свешніков, 1958]. Авторству вченого також належить підсумкова робота 1959 р. “Археологічні роботи музею в 1952–1957 рр.” [Археологічні роботи музею, 1959]. Дослідник активно відстоював ідею організації музейного видавництва, яку так і не вдалося втілити в життя.

У 1958 р. Ігор Кирилович захистив кандидатську дисертацію на тему: “Пам’ятки племен бронзової доби Прикарпаття та Західного Поділля”. Це була перша дисертація у системі Міністерства культури України, захищена музейним працівником [Гупало, 2005а, с. 20]. Восени 1959 р. учений перейшов працювати

212 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2015. Випуск 19 у відділ археології Інституту суспільних наук АН УРСР, завершивши так свою 14-річну кар'єру в ЛІМі.

У подальшому археолог ще не раз співпрацював із Львівським історичним музеєм, поповнюючи його фонди знахідками з проведених власних розкопок. З-поміж них варті уваги відреставровані речі з розкопок місця Берестецької битви: чоботи, підковки для чобіт, сумка, ніж, кулі, козацька люлька, які у 1972 р. І. Свешніков передав на знак подяки за можливість скористатися реставраційними майстернями музею [Пономарьова, Булига, 2014, с. 55]. Інколи співробітники музею зверталися до археолога за консультаціями або ж він за сприяння керівництва ЛІМу організовував у музеї тематичні виставки. До того ж, у цій установі з 1948 р. майже 40 років на посаді наукового співробітника працювала дружина дослідника – Ірина Олександрівна [Гупало, 2005а, с. 20].

Отже, музейна діяльність Ігоря Свешнікова стала важливою складовою його наукової праці, а період роботи вченого у Львівському історичному музеї був одним із найдовших та найвизначніших у його науковій кар'єрі. Важливу роль у формуванні навиків майбутнього вченого відіграв Дубенський музей, який став першим об'єктом його музейних зацікавлень. Проте основний досвід у музейній справі, який виявився доволі доречним у подальшій науковій діяльності, І. Свешніков здобув за час роботи в ЛІМі. Прийшовши в музей у 1945 р., він одразу ж активно долучився до відновлення музею після війни, працював над створенням експозицій та комплектацією фондів. Головним здобутком у роботі вченого стали організація фондів відділу історії первісного суспільства та збагачення археологічних збірок за рахунок закупівлі приватних колекцій, обміну з іншими музеями та самостійних планових археологічних досліджень музею, які було розпочато з ініціативи дослідника та інших співробітників у 1952 р. За час діяльності І. Свешнікова в ЛІМі варто також виділити його самостійні наукові напрацювання, які стали початком наукового доробку вченого та сприяли відновленню музеєві статусу не лише культурно-освітньої, але й науково-дослідної установи. Отже, у своїй науковій діяльності І. Свешніков відзначився не лише, як учений-археолог, історик, викладач, але й як музеєзнавець.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Археологічні роботи музею в 1952–1957 рр. – Львів, 1959. – 43 с.
2. Булига О. Археологічні матеріали Ігоря Кириловича Свешнікова у фондах Рівненського обласного краєзнавчого музею / О. Булига, Т. Пономарьова // Життєвий і творчий шлях І. К. Свешнікова : зб. тез наук. конф., 2005 р. – Рівне, 2005. – С. 8–10.
3. Гула О. З історії формування археологічних збірок Львівського історичного музею (40–80-ті роки ХХ ст) / Оксана Гула // Археологічні дослідження Львівського університету. – 2008. – Вип. 11. – С. 313–318.

4. Гупало В. Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису / Віра Гупало // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 2005. – Вип. 9. – С. 7–14.
5. Гупало В. Ігор Кирилович Свешніков – видатний дослідник Волині / В. Гупало // Життєвий і творчий шлях І. К. Свешнікова : зб. тез наук. конф. 2005 р. – Рівне, 2005а. – С. 18–24.
6. Зарубій Е. Історія Відділу археології Львівського історичного музею / Емілія Зарубій // Наукові записки / Львівський історичний музей. – К., 2009. – Вип. 13. – С. 152–172.
7. Крутоус А. Сторінки з минулого (1939–1990) Львівського історичного музею / А. Крутоус // Наукові записки / Львівський історичний музей. – Львів, 2000. – Вип. IX. – С. 3–23.
8. Львівський державний історичний музей. Відділ історії первісного суспільства: путівник. – Львів, 1958. – 44 с.
9. Макеев Ю. Невтомний дослідник козацької старовини / Ю. Макеев // Життєвий і творчий шлях І. К. Свешнікова : зб. тез наук. конф. 2005 р. – Рівне, 2005. – С. 41–45.
10. Мацкевий Л. Багатогранність таланту Ігоря Свешнікова / Леонід Мацкевий // Постаті української археології. Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 1998. – Вип. 7. – С. 53–54.
11. Мерперт Н. Бронзовий вік у творчості Ігоря Свешнікова / Ніколай Мерперт // Постаті української археології. Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 1998. – Вип. 7. – С. 55–56.
12. Нікольченко Ю. Історико-краєзнавчі студії І. К. Свешнікова / Ю. Нікольченко // Життєвий і творчий шлях І. К. Свешнікова : зб. тез наук. конф. 2005 р. – Рівне, 2005. – С. 61–64.
13. Погоральський Я. Журовський Казимир Юзеф / Я. Погоральський // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. – Т. 1 : А-К. – Львів, 2011. – С. 502.
14. Пономарьова Т. Архів І. К. Свешнікова / Т. Пономарьова // Берестецька битва в історії, літературі та мистецтві : наук. зб. – Рівне, 2001. – С. 82–88.
15. Пономарьова Т. Переправа незабуття. Історія однієї експедиції / Т. Пономарьова, О. Булига. – Луцьк, 2014. – 188 с., іл.
16. Свешніков І. К. Звіт експедиції до с. Затока, Львівської області / І. К. Свешніков // Археологічні пам'ятки УРСР. – К., 1949. – Т. II. – С. 212–216.
17. Свешніков І. К. Поховання XI ст. н. е. в Смільниці коло Старого Самбора / І. К. Свешніков // Археологічні пам'ятки УРСР. – К., 1949а. – Т. I. – С. 86–90.
18. Свешніков І. К. Розкопки у с. Костянець на полі Лиственщина / І. К. Свешніков // Археологічні пам'ятки УРСР. – К., 1952. – Т. IV. – С. 131–139.
19. Свешніков І. К. Поселення ранньоскіфського часу біля с. Сухостав Тернопільської області / І. К. Свешніков // Археологія. – К., 1957. – Т. XI. – С. 106–114.

- 214 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2015. Випуск 19
20. Свешніков І. К. Мегалітичні поховання на Західному Поділлі / І. К. Свешніков. – Львів, 1957а. – 36 с.
 21. Свешніков І. К. Підсумки дослідження культур бронзової доби Прикарпаття та Західного Поділля / І. К. Свешніков. – Львів, 1958. – 29 с.
 22. Свешніков І. Спогади музейного працівника / Ігор Свешніков // Пам'ятки України: Історія та культура. – К., 2008. – Ч. II. – С. 1–38.
 23. Ситник О. Львівська археологічна школа у період потрясінь та випробувань (1939–1951) / Олександр Ситник // Археологічні дослідження Львівського університету. – 2006. – Вип. 9. – С. 106–133.
 24. Терський С. В. Реформування музеїв Галичини на початку Другої світової війни [Електронний ресурс] / С. В. Терський // Військово-науковий вісник. – 2013. – Вип. 19. – С. 144–155. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vnv_2013_19_11.pdf.
 25. Юхимчук К. Ігор Свешніков: нові штрихи до наукового портрета / Катерина Юхимчук // Вісник Львівського університету. – 2014. – С. 244–255. – (Серія історична; вип. 50).
 26. Протокол засідання працівників Львівського державного Республіканського історичного музею (21.03.1949 р.). – Державний архів Львівської області (ДАЛО). – Ф. Р-2591. – Оп. 1. – Сп. 7. – 34 арк.
 27. Протокол засідання працівників Львівського державного Республіканського історичного музею (1951 р.). – ДАЛО. – Ф. Р-2591. – Оп. 1. – Сп. 7. – 92 арк.
 28. Звіт про роботу відділів музею за 1944 р. – ДАЛО. – Ф. Р-2591. – Оп. 1. – Спр. 7. – 34 арк.
 29. Звіт про роботу відділу первісного суспільства за 1945 р. – ДАЛО. – Ф. Р-2591. – Оп. 1. – Спр. 13. – 83 арк.
 30. Звіт про роботу відділу первісного суспільства за 1949 р. – ДАЛО. – Ф. Р-2591. – Оп. 1. – Спр. 13. – 83 арк.
 31. Звіт про роботу відділу первісного суспільства за 1951 р. – ДАЛО. – Ф. Р-2591. – Оп. 1. – Спр. 13. – 83 арк.
 32. Звіт про роботу відділу первісного суспільства за 1954–1955 рр. – ДАЛО. – Фонд Р-2591. – Оп. 1. – Спр. 143. – 130 арк.
 33. Інвентарна книга експонатів фондової групи “Первісно-суспільний лад”, т. 5.– Архів ЛІМ. – 96 арк.
 34. Книга наказів ЛДІМ, 1944–1951 рр. – Архів ЛІМ.
 35. Книга наказів ЛДІМ, 1951–1959 рр. – Архів ЛІМ.

Стаття: надійшла до редакції 16.05.2015
прийнята до друку 30.10.2015

**IGOR SVESHNIKOV AND LVIV HISTORICAL MUSEUM
(1945–1959 YEARS)**

Kateryna YUKHYMCHUK

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail:katya.uki91@gmail.com*

Ihor Svieshnikov (1915–1995) may be included, undoubtedly, to the representatives list of the XXth century Western Ukrainian intellectuals that made a considerable contribution to the development of Ukrainian science and culture. The scientist in the scientific world is known as an archaeologist, historian, researcher of a particular region, numismatist, however, the important direction of his activity was also the museum work. In fact, he began his scientific career, foremost, as a museum worker.

Ihor Sveshnikov's activity during 1945–1959 in one of the leading museums of Ukraine – the Lviv Historical Museum is examined in the research. The separate attention is concentrated on the most basic moments of his formation as a specialist in museum management. Leading the Department of primitive society history, the scientist participated actively in proceeding with work of the museum after the war. The main achievements of his activity during this period became: funds organization of Primitive society history department; the museum displays forming; addition to the collections due to realization of independent archaeological museum researches that were started in 1952 on initiative of the researcher and other employees.

Consideration of I. Svieshnikov's museum activity gives an opportunity to estimate his contribution to the Lviv Historical Museum resumption in the post-war time, and also to expose one of the aspects of the archaeologist's scientific achievements.

Keywords: Ihor Sveshnikov, specialist in museum management, the Lviv Historical Museum, archaeological excavations, display.